

Henryk M. Jagodziński

Kościelne prawo administracyjne w polskiej literaturze kanonistycznej i jego najnowszy rozwój

Kieleckie Studia Teologiczne 10, 165-190

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Henryk M. Jagodziński – Rzym

KOŚCIELNE PRAWO ADMINISTRACYJNE W POLSKIEJ LITERATURZE KANONISTYCZNEJ I JEGO NAJNOWSZY ROZWÓJ

1. Prawo administracyjne w Kościele

Sobór Watykański II w swoim nauczaniu zwrócił uwagę, że Kościół jest nie tylko wspólnotą istniejącą na zasadzie niewidzialnych więzów duchowych, ale jednocześnie jawi się jako społeczność z jednorodną strukturą, hierarchicznie uporządkowaną oraz kierowaną przez zwierzchników, którzy swoją misję i władzę otrzymali od Jezusa Chrystusa. Kościół w swoim wymiarze historycznym rzeczywiście wykazuje pewne cechy i dynamizm właściwy społeczeństwu¹. Życie każdej społeczności regulowane jest przez system norm mających na celu jego uporządkowanie. Jednak misja uporządkowania życia społecznego nie wyczerpuje się tylko poprzez ustanowienie pewnych generalnych norm, które je regulują. Cechą charakterystyczną tych norm jest ich abstrakcyjna natura, jak również fakt, że nie biorą pod uwagę okoliczności i specyficznych cech konkretnych sytuacji. Aby normy generalne mogły w praktyce zrealizować dobro wspólne, które stawiają sobie za cel, wymagają one dodatkowych decyzji i działania ze strony władz, które dokonują tego poprzez wykonywanie funkcji administracyjnej. Za pośrednictwem funkcji administracyjnej władze kościelne dążą do realizacji celów publicznych w sposób praktyczny i bezpośredni. Stosują przy tym środki, które mają do dyspozycji dla promowania kościelnego dobra publicznego i dla zaspokojenia konkretnych potrzeb publicznych².

Synod Biskupów podczas swojego Pierwszego Zgromadzenie Generalnego w 1967 r. wypracował i zatwierdził dziesięć zasad *Principia quae*

¹ Por. J. Miras, J. Canosa, E. Baura, *Compendio di Diritto amministrativo canonico*, Roma 2007, s. 30.

² Por. tamże, s. 32.

Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant, według których miała się dokonać rewizja Kodeksu Prawa Kanonicznego (KPK) z 1917 r. W punkcie siódmym tychże principiów zawarto postulat, aby „jasno rozróżnić różne funkcje władzy kościelnej, to jest władzę prawodawczą, administracyjną i sądowniczą”. Wspomniane zasady stały się bazą późniejszych projektów i propozycji dla przyszłego KPK, który ostatecznie został promulgowany w 1983 r. Niemniej w nowym Kodeksie nie ma księgi bezpośrednio poświęconej prawu administracyjnemu. Normy dotyczące tej materii znajdują się w różnych księgach wspomnianego Kodeksu, a głównie w księgach pierwszej i siódmej.

Chociaż normy prawne, które obecnie kwalifikujemy jako przynależne do prawa administracyjnego, w pewnym sensie istniały odtąd, odkąd istnieje samo prawo, to jednak jego wyodrębnienie jako osobnej gałęzi prawa nastąpiło dość późno i to zarówno w państwowych systemach prawnych, jak i w prawie kanonicznym. Przy czym należy zaznaczyć, że wyszczególnienie prawa administracyjnego jako samodzielnej gałęzi w prawie świeckim nastąpiło wcześniej aniżeli w prawie kanonicznym.

Warto podkreślić, że aż do połowy lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku, kanoniści nie wyróżniali prawa administracyjnego jako odrębnej gałęzi w systemie prawa kanonicznego. Wystarczy wspomnieć, że w KPK z 1917 r. nawet nie występowały takie określenia, jak „akt administracyjny” czy „sprawiedliwość administracyjna”. Istotna zmiana nastąpiła dopiero po Soborze Watykańskim II, kiedy papież Paweł VI Konstytucją apostolską *Regimini Ecclesiae Universae* (REU) z 15 sierpnia 1967 r. ustanowił „Sectio Altera” (druga sekcja) Sygnatury Apostolskiej. Tenże papież, zatwierdzając 25 marca 1968 r. *Normae speciales ad experimendum servandae*, uregulował funkcjonowanie pierwszego trybunału administracyjnego na poziomie Stolicy Apostolskiej.

Od tego czasu rozpoczęła się wielka dyskusja w teorii prawa kanonicznego, nie tylko odnośnie do sprawiedliwości administracyjnej, ale również co do istnienia i roli prawa administracyjnego w systemie prawa kanonicznego.

Wielu kanonistów w wypracowaniu teorii kościelnego prawa administracyjnego inspirowało się doktryną świeckiego prawa administracyjnego, inni natomiast odcinali się od takiego podejścia. Jednakże obecnie nikt nie podaje w wątpliwość istnienia związków między kościelnym prawem administracyjnym a świeckim prawem administracyjnym³.

Prace przygotowawcze nad reformą KPK z 1917 r. i sam nowy Kodeks z 1983 r. stały się tematami ożywionej dyskusji pomiędzy kanonistami. W tej dyskusji brali udział również liczni autorzy polscy. Promulgowanie nowego KPK nie zamknęło dyskusji na temat kościelnego prawa administracyjnego.

³ Por. H. M. Jagodziński, *Reskrypt w kościelnym prawie administracyjnym*, w: „Kieleckie Studia Teologiczne” (dalej KST), 8 (2009), s. 59–76.

Po wspomnianym KPK były wydane kolejne dokumenty dotyczące prawa administracyjnego, m.in. Konstytucja apostolska *Pastor Bonus, Regolamentoo Generale della Curia Romana* z 1992 r. oraz *Motu proprio „Antiqua ordinatione tribunalium”* z 21 czerwca 2008 r., którym Ojciec Święty Benedykt XVI, promulgował *Lex propria* dla Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej. Oczywiście, wspomniane dokumenty stały się przedmiotem ożywionej dyskusji i badań ze strony specjalistów z zakresu prawa kanonicznego, w szczególności pod kątem prawa administracyjnego.

Zagadnienie kościelnego prawa administracyjnego w polskim środowisku naukowym było przedmiotem mojej rozprawy doktorskiej, zatytułowanej *Prawo administracyjne Kościoła w polskiej literaturze kanonistycznej*⁴, napisanej pod kierunkiem prof. Javiera Canosa na Papieskim Uniwersytecie św. Krzyża w Rzymie, która została obroniona w 2001 r., a rok później opublikowana. Jako datę początkową tego studium wzięto rok 1918, kiedy Polska odzyskała niepodległość, natomiast rok 1999 przyjęto jako datę końcową.

2. Autorzy polscy zajmujący się kościelnym prawem administracyjnym do roku 2001

Można stwierdzić, że narodziny literatury poświęconej kościelnemu prawu administracyjnemu w kanonistyce polskiej były związane z refleksją dotyczącą prawa procesowego. Momentem fundamentalnym jej początków w środowisku polskim było wydanie Dekretu *Maxima cura de amotione administrativa ab officio et beneficio curato*, 20 sierpnia 1910 r., przez Świętą Kongregację Konsystorską, gdzie została wyodrębniona droga administracyjna usuwania proboszczów od drogi procesowej. W roku 1911, we Lwowie, Stanisław Wysocki opublikował swoją pracę⁵ poświęconą temu dekretowi, gdzie nie tylko zauważa, że administracyjne usuwanie proboszczów różni się zasadniczo od usuwania sądowego, ale stwierdza również, że posiada ono właściwe sobie postępowanie, to jest postępowanie administracyjne.

Pierwszy okres rozwoju tejże literatury trwał praktycznie aż do czasu promulgacji Konstytucji apostolskiej *Regimini Ecclesiae Universae*, mocą której został ustanowiony pierwszy trybunał administracyjny w Kościele. Fakt ten stał się początkiem wzmoczonej refleksji dotyczącej kościelnego prawa administracyjnego.

⁴ Por. H. M. Jagodziński, *Il Diritto amministrativo della Chiesa nella letteratura canonistica polacca*, Roma 2002.

⁵ Por. S. Wysocki, *Dekret „Maxima cura” o usuwaniu proboszczów w drodze administracyjnej*, Lwów 1911.

Pośród głównych autorów refleksji na temat kanonicznego prawa administracyjnego Kościoła w okresie od KPK z 1917 r. do Soboru Watykańskiego II, tym, który najbardziej przyczynił się do rozwoju tejże dyscypliny prawa kanonicznego, był bez wątpienia Jan Krzemieniecki, zwłaszcza za pośrednictwem swojej pracy *Procedura administracyjna*⁶. W książce tej wyodrębnił i opisał tę procedurę, a także określił fundamenty doktrynalne koncepcji kościelnego prawa administracyjnego.

Rozróżnienie między drogą administracyjną i sądową stanowiło zagadnienie, które pobudziło rozwój polskiej myśli kanonicznej w dziedzinie prawa administracyjnego w jej pierwszej fazie rozwoju. W latach pięćdziesiątych ubiegłego wieku to rozróżnienie znalazło swoje odbicie przede wszystkim w pismach Mariana Myrcha⁷.

Po Soborze Watykańskim II, począwszy od promulgacji Konstytucji *Regimini Ecclesiae Universae*, nastąpił rozkwit piśmiennictwa poświęconego kwestii prawa administracyjnego w Kościele. Wspomniany rozwój prawa administracyjnego w polskiej myśli kanonicznej nie pominął relacji z nauką świeckiego prawa administracyjnego. W prawie polskim kontakty pomiędzy dwoma porządkami prawnymi istniały nie tylko na poziomie teoretycznym, ale również na poziomie instytucjonalnym, w zakresie organizacji studiów prawniczych. Uniwersytety w Krakowie, Warszawie, Wilnie i Lwowie miały Wydziały Teologiczne, gdzie funkcjonowały też sekcje prawa kanonicznego. Bardzo często ci sami profesorowie wykładali prawo kanoniczne i prawo cywilne. Szczególnie w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej wielu profesorów kanonistów, którzy brali udział w organizowaniu Wydziałów Prawa na nowych uniwersytetach powstałych w wyniku zamian dotychczasowych granic Polski, wykładało następujące przedmioty: historia prawa, historia państwa i prawa, prawo rzymskie.

Wielką wagę dla rozwoju kościelnego prawa administracyjnego w środowisku polskim miały instytucje o charakterze uniwersyteckim. Do wybitnych znawców zagadnienia, którzy przyczynili się w głównym stopniu do rozwoju kościelnego prawa administracyjnego w kanonistyce polskiej, należy zaliczyć: Jana Krzemienieckiego, Józefa Krukowskiego i kard. Zenona Grocholewskiego. Krzemieniecki w latach dwudziestych ubiegłego wieku wzbudził zainteresowanie w polskiej kanonistyce, wyodrębniając w prawie kanonicznym

⁶ Por. J. Krzemieniecki, *Procedura administracyjna*, Kraków 1925.

⁷ Por. M. Myrcha, *Sądy polubowne w prawie kanonicznym. Studium prawno-porównawcze*, Lublin 1948; *Administracyjny wymiar kar*, „Polonia Sacra”, 8 (1956), s. 125–126; *Środki prawne przeciwko sądowemu i administracyjnemu wymiarowi kar*, „Polonia Sacra”, 9 (1957), s. 205–232; *Śp. Ojciec Gommarus a Booischot Michiels*, „Prawo Kanoniczne”, 9 (1966), nr 1–2, s. 429–444; *Prawo karne. Komentarz do Piątej Księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. II, Warszawa 1960.

kościelne prawo administracyjne. Krukowski w pierwszej fazie swoich badań skoncentrował się na zagadnieniu sprawiedliwości administracyjnej i sukcesywnie rozszerzył pole swoich zainteresowań. Można stwierdzić, że w środowisku Fakultetu Prawa Kanonicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego stworzył swoistą szkołę kościelnego prawa administracyjnego. Oryginalność tej szkoły polegała na przyjęciu przez naukę prawa kanonicznego niektórych osiągnięć wypracowanych w nauce świeckiego prawa administracyjnego, oczywiście biorąc pod uwagę specyfikę kościelnego porządku prawnego. Głównym rezultatem tych badań stała się książka Krukowskiego pt. *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*⁸. Jak wyznaje sam autor, praca ta jest owocem jego wykładów na Fakultecie Prawa Kanonicznego i Nauk Prawnych KUL oraz badań przeprowadzanych na seminariach naukowych tejże uczelni. Jeden z uczniów Krukowskiego słusznie zauważył, że wspomniane opracowanie stanowi pierwszy systematyczny traktat kościelnego prawa administracyjnego w literaturze prawniczej. Spośród uczniów Krukowskiego, którzy swoimi publikacjami przyczynili się do rozwoju tej gałęzi prawa, wymienić należy takich autorów, jak: Adam Kokoszka, Florian Lempa i Franciszek Przytuła.

Kardynał Zenon Grocholewski, kanonista o światowej sławie, z powodu służby w Kurii Rzymskiej prowadził zagraniczną działalność naukową, publikując przede wszystkim w językach obcych, choć też w polskich czasopismach. Ze względu na swoją pracę w Najwyższym Trybunale Sygnatury Apostolskiej, od adepta do prefekta, uczestniczył on również osobiście w procesie doskonalenia sprawiedliwości administracyjnej w Kościele. Odnośnie do kościelnego prawa administracyjnego podkreśla specyfikę jego materii, którą determinuje sama natura Kościoła. Kard. Grocholewski ukazuje wielką wagę czynników teologicznych i biblijnych dla sprawiedliwości administracyjnej.

3. Najnowsze publikacje kościelnego prawa administracyjnego w polskiej literaturze kanonistycznej

Pod koniec ubiegłego wieku i na początku nowego można było zaobserwować pewien impas w środowisku polskich kanonistów, jeśli chodzi o publikacje dotyczące prawa administracyjnego. Wielu znaczących kanonistów, by wymienić: Mariana Żurowskiego, Edwarda Szafrrowskiego i Tadeusza Pawlaka, zmarło w ostatnich latach. Józef Krukowski skierował swoje

⁸ Por. J. Krukowski, *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego*, Lublin 1985.

zainteresowania bardziej w stronę prawa konkordatowego i relacji pomiędzy państwem a Kościołem, jednakże nie porzucając całkowicie zainteresowania dla kościelnego prawa administracyjnego. W polskim komentarzu do KPK z 1983 r. opracował on komentarze dotyczące aktu administracyjnego oraz postępowania administracyjnego w usuwaniu proboszczów⁹.

Jednakże od kilku lat można zaobserwować wśród polskich kanonistów wzrost zainteresowania dla kościelnego prawa administracyjnego. Powodów tego fenomenu należy upatrywać przede wszystkim w związku z obecnością nowego pokolenia kanonistów, którzy zaczęli publikować owoce swoich badań. Pośród tych autorów bez wątpienia jako najważniejszy jawi się Paweł Malecha. Na jego pierwszoplanową pozycję wskazuje nie tylko ilość wydanych opracowań, ale również funkcja Kanclerza Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej¹⁰. Następnie należy wymienić bpa Artura G. Mizińskiego¹¹, pomocniczego biskupa lubelskiego, który jednocześnie zajmuje stanowisko adiunkta w Katedrze Kościelnego Prawa Procesowego Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Oprócz tych autorów na temat prawa administracyjnego

⁹ Por. J. Krukowski, *Konkretne akty administracyjne*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. I., Księga I. *Normy ogólne*, red. J. Krukowski i R. Sobański, Poznań 2003, s. 94–160; *Sposób postępowania w rozpatrywaniu rekursów administracyjnych oraz usuwaniu i przenoszeniu proboszczów*, w: *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V, Księga VII. *Procesy*, red. G. Erlebach, A. Dziega, J. Krukowski, R. Sztuchmiller, Poznań 2007, s. 420–450.

¹⁰ Por. P. Malecha, *Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej w kościelnym porządku prawnym*, w *Kuria Rzymska. Pomniki chrześcijaństwa na szlaku do Wiecznego Miasta*, red. E. Szczot, Lublin 2007, s. 75–92; „*Lex propria*” *Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej*, w: „*Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana ks. profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji 70 urodzin*”, t. I, red. J. Worocoński i J. Krajczyński, Warszawa 2009, s. 565–585; tenże, *Polski wymiar sprawiedliwości widziany przez pryzmat Sygnatury Apostolskiej*, w *Orzecznictwo rotalne w praktyce sądowej Kościoła. Materiały z ogólnopolskiego spotkania pracowników sądownictwa kościelnego w Gródku nad Dunajcem w dniach 15–16 czerwca 2009. IV Ogólnopolskie forum sądowe*, red. T. Rozkrut, Tarnów 2010, s. 11–49; tenże, *Zawieszenie sprawy sądowej o nieważność małżeństwa i przejście do procesu o dyspensę papieską „super rato” (kan. 1681 KPK). Zagadnienia wybrane*, w: „*Lux tua veritas*”. *Księga pamiątkowa dedykowana Jego Magnificencji Księdzu Profesorowi Janowi Maciejowi Dyduchowi z okazji 70 urodzin. Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Wydział Teologiczny*, t. XVII, Kraków 2010, s. 509–519.

¹¹ Por. A. G. Miziński, *Motyw rekursu sądowego do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej*, „*Roczniki Nauk Prawnych*”, 15/2 (2005), s. 233–247; tenże, *Sądowa kontrola nad aktem administracyjnym w Kościele łacińskim*, w „*Prawo – Administracja – Kościół*”, 1–2 (20–21) (2005), s. 140–167.

publikowali także: Grzegorz Leszczyński¹², Tomasz Białobrzeski¹³ i autor niniejszego artykułu¹⁴. Krukowski w redagowanym przez siebie Komentarzu do Kodeksu Prawa Kanonicznego umieścił niektóre swoje komentarze, a wśród nich znaczący komentarz dotyczący konkretnych aktów administracyjnych. Remigiusz Sobański, który zmarł w ubiegłym roku, w książce pt. *Metodologia prawa kanonicznego*¹⁵, dwa paragrafy poświęcił kościelnemu prawu administracyjnemu.

Przed podsumowaniem ostatniego dziesięciolecia w kanonistyce polskiej odnośnie do kościelnego prawa administracyjnego, zostaną pokrótce przedstawione publikacje wspomnianych autorów.

3.1. Józef Krukowski

W Komentarzu do KPK z 1983 r., zanim przedstawił egzegezę poszczególnych kanonów z Tytułu VI *De actibus administrativus singularibus*, Pierwszej Księgi *Normae Generale*, Krukowski zaprezentował pokrótce tę część Kodeksu. Przypomniął, że w KPK z 1917 r., nie było tytułu „Konkretne akty administracyjne” i zwrócił uwagę, że został on umieszczony w KPK z 1983 r., aby wprowadzić do kanonicznego porządku prawnego zarówno terminologię współczesnego prawa administracyjnego, jak też kościelny system normatywny aktów administracyjnych oraz uporządkować całość aktów administracyjnych określanych tradycyjnie jako reskrypty, przywileje i dyspensy. Autor stwierdził również, że wyrażenie „poszczególne akty administracyjne”, które zostało użyte w polskim tłumaczeniu KPK z 1983 r. na określenie terminu „acti administrativi singulares”, jest nieodpowiednie w stosunku do jego treści, a ponadto jest ono obce terminologii używanej w polskim prawie administracyjnym. W miejsce terminu „poszczególne akty administracyjne”, zaproponował wyrażenie „konkretne akty administracyjne”. Podkreślił także, że akty administracyjne są typową formą, za pomocą której wyraża się władza wykonawcza w swoim funkcjonowaniu. Dla Krukowskiego wyrażenie „władza wykonawcza” i „władza administracyjna” to synonimy. Wyjaśnił, że władza wykonawcza jest jedną z trzech funkcji władzy rządzenia, czyli jurysdykcji, która wydaje akty administracyjne na bazie obowiązujących norm prawnych, stawiając sobie za cel zaspokojenie potrzeb w realizacji dobra wspólnego

¹² Por. G. Leszczyński, *Charakterystyka rekursu do II sekcji Sygnatury Apostolskiej*, „Prawo Kanoniczne”, 51/3–4 (2008), s. 261–274.

¹³ Por. T. Białobrzeski, *Ustanowienie Trybunałów administracyjnych według schematu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1982 r.*, „Prawo Kanoniczne”, 53/1–2 (2010), s. 233–244.

¹⁴ Por. H. M. Jagodziński, *Reskrypt w kościelnym...*, art. cyt.

¹⁵ Por. R. Sobański, *Metodologia prawa kanonicznego*, Warszawa 2009.

określonej wspólnoty kościelnej, w granicach pewnej dyskrecjonalności, bądź w realizacji norm i dekretów ogólnych. Dekrety administracyjne służą do rozwiązywania sporów pomiędzy organami jurysdykcyjnymi, a także sporów pomiędzy organami władzy kościelnej i podlegającymi jej wiernymi, lub też służą do wymierzania kar¹⁶. Wszystkie akty administracyjne rozważane w Tytule I, Pierwszej Księgi KPK odznaczają się pewną konkretnością. Ta charakterystyka pozwala odróżnić konkretne akty administracyjne od aktów ogólnych, jakimi są ustawy i dekrety ogólne. Inna jeszcze różnica w odniesieniu do aktów ogólnych dotyczy sposobu określenia ich adresatów, stopnia powtarzalności tychże aktów oraz formy ustania ich ważności¹⁷.

W komentarzu do Części V *Sposób postępowania w rozpatrywaniu rekursów administracyjnych oraz usuwaniu i przenoszeniu proboszczów*, Księgi VII *Procesy*¹⁸ KPK, Krukowski stwierdził, że normy dotyczące procedury administracyjnej odróżniają się od procedury procesowej poprzez ich większą elastyczność. Określają one postępowanie w wydawaniu kościelnych aktów administracyjnych oraz rozwiązywanie sporów powstałych pomiędzy jednostką administrowaną i autorem aktu administracyjnego, z powodu którego adresat czuje się pokrzywdzony w swoich prawach. Ustanowienie tych norm było spowodowane koniecznością zagwarantowania pełnej ochrony praw wiernych od ewentualnego nadużycia ze strony organów kościelnej władzy wykonawczej.

Krukowski zaakcentował, że można wyróżnić różne typy procedury administracyjnej ze względu na kryterium podziału. Jako pierwsze kryterium przedstawił zakres regulowanych spraw, według którego wyróżnił procedurę ogólną, dotyczącą norm dla całej działalności administracyjnej, oraz procedurę administracyjną, szczegółową określającą zespół norm związanych z postępowaniem w poszczególnych rodzajach spraw. Drugie kryterium zostało określone ze względu na przedmiot regulowanych spraw, na podstawie którego wyróżnił procedurę sporno-administracyjną, odnoszącą się do sposobu rozstrzygania sporów administracyjnych powstałych na skutek zaskarżenia aktów administracyjnych, ze względu na ich nielegalność lub merytoryczną wadliwość¹⁹.

Autor sformułował ponadto swego rodzaju definicję sprawiedliwości administracyjnej, polegającą na zespole norm dotyczących rozstrzygania rekursów administracyjnych. Cel tych norm upatruje w sprawiedliwym rozpoznawaniu i rozstrzyganiu sporów zaistniałych pomiędzy jednostkami prywatnymi a administracją publiczną, według obowiązujących norm prawa. W tego typu

¹⁶ Por. J. Krukowski, *Konkretne akty...*, dz. cyt., s. 94.

¹⁷ Por. tamże, s. 95.

¹⁸ Por. J. Krukowski, *Sposób postępowania...*, dz. cyt., s. 420.

¹⁹ Por. tamże.

procesach stroną pozwaną jest zawsze strona kościelna, która może być stroną powodową tylko w wyjątkowych sytuacjach.

Krukowski stwierdził, że w KPK z 1983 r. środki przeciwko wadliwym aktom administracyjnym dzielą się na dwie grupy. Do pierwszej należą środki pojednawcze, które bezpośrednio mają na celu zapobieżenie powstawania sporów administracyjnych w sensie formalnym. Natomiast do drugiej – środki apelacyjne, które mają na celu rozpatrzenie i rozstrzygnięcie sporu administracyjnego. Do tych narzędzi zaliczają się:

1) rekurs hierarchiczny do organu wyższego od autora zaskarżonego aktu i ewentualnie apelacja do trybunału administracyjnego przy Konferencji Episkopatu, o ile taki trybunał został ustanowiony;

2) rekurs sądowy, czyli apelacja do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej²⁰.

3.2. Paweł Malecha

W artykule *Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej w kościelnym porządku prawnym*²¹ Paweł Malecha postawił sobie za zadanie upowszechnienie wiedzy na temat tego organizmu Kurii Rzymskiej, który jest nieznanym w wystarczającym stopniu nie tylko wielu świeckim, ale również i duchownym. Całość prezentacji została podzielona na cztery części. Część pierwsza przedstawia krótką historię Trybunału, część druga opisuje obszary jego działalności i jego kompetencje według Konstytucji apostolskiej *Pastor Bonus*, trzecia analizuje jego specjalne uprawnienia, a czwarta podaje dane statystyczne odnośnie do jego działalności. Autor konstatuje, że w języku polskim znajduje się niewiele publikacji dotyczących Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej. W części historycznej, przybliżając kompetencje *Signatura gratiae* i *Signatura iustitiae*, erygowane przez papieża Aleksandra VI (1492–1503), podkreśla, że w zakresie kompetencji *Signaturae gratiae* było również wydawanie aktów administracyjnych związanych z decyzjami sądowymi lub też dotyczących błędów formalnych w procedurze sądowej²². W pewnym sensie organizm ten został ukazany przez pryzmat prawa administracyjnego. Przedstawiając później Konstytucję apostolską *Regimini Ecclesiae Universae*, promulgowaną przez papieża Pawła VI 15 sierpnia 1967 r., zauważa, że zadaniem „Sectio Altera” Sygnatury Apostolskiej jest rozwiązywanie sporów powstałych z powodu aktów wydanych przez kościelną władzę administracyjną i skierowanych na drodze apelacyjnej do Sygnatury Apostolskiej, która ma zbadać, czy zaskarżona decyzja nie naruszyła prawa.

²⁰ Por. J. Krukowski, *Sposób postępowania...*, dz. cyt., s. 421.

²¹ Por. P. Malecha, *Najwyższy Trybunał...*, art. cyt.

²² Por. tamże, s. 76.

Autor w sposób bardzo jasny stwierdza istnienie władzy administracyjnej w Kościele. W drugiej części artykułu, poświęconej kompetencjom Sygnatury Apostolskiej, wyszczególnia trzy sekcje tego Trybunału, przyjmując za podstawę podobnego rozróżnienia przedmiot oraz rodzaj działalności. Aby lepiej zilustrować naturę i działalność pierwszej sekcji Sygnatury Apostolskiej, Malecha bierze przykład z prawa świeckiego, porównując ją do działalności włoskiego Trybunału Kasacyjnego „Corte di Cassazione” i jego odpowiedników: francuskiego „Cour de Cassation” i niemieckiego „Bundesgerichtshof”, a w Polsce do Sądu Najwyższego, który nie jest trybunałem apelacyjnym, lecz kasacyjnym, to znaczy kasującym wyroki trybunałów apelacyjnych.

W podobny sposób odwołuje się do świeckiego porządku prawnego, aby wytłumaczyć kompetencje drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej, prezentując analogiczne instytucje w następujących krajach: „Consiglio di Stato” we Włoszech, „Conseil d’Etat” we Francji, „Oberster Verwaltungsgerichtshof” w Niemczech oraz Naczelny Sąd Administracyjny w Polsce. Jako główną kompetencję „Sectio Altera” przedstawia rozstrzyganie sporów powstałych pomiędzy wiernymi a organami władzy administracyjnej w Kościele na skutek wydania poszczególnego aktu administracyjnego. Inną specyficzną cechą tej sekcji stanowi fakt, że aktualnie jest ona jedynym trybunałem administracyjnym w Kościele. Trybunał ten rozpatruje rekursy przeciw decyzjom Kongregacji Kurii Rzymskiej lub też przeciwko decyzjom, które przez nie zostały potwierdzone. Z tego faktu nasuwa się wniosek, że Sygnatura nie może osądzać jakiegokolwiek aktu administracyjnego, który został wydany przez biskupa miejsca albo wyższego przełożonego zakonnego. Sygnatura może także rozpatrywać przypadki wynagrodzenia szkód, które zostały spowodowane przez nielegalny akt administracyjny. Odnośnie do używania w stosunku do tej sekcji określenia „Sectio Altera”, Malecha jest zdania, że jest ono błędne, ponieważ obecnie w Sygnaturze Apostolskiej znajdują się trzy sekcje, a nie jak w przeszłości, kiedy były tylko dwie²³. Jako kompetencję drugorzędną „Sectio Altera” wymienia rozpatrywanie sporów administracyjnych, które zostały jej powierzone przez Ojca Świętego lub Dykasterie Kurii Rzymskiej, oraz rozstrzyganie sporów dotyczących kompetencji pomiędzy poszczególnymi Dykasteriami. Kompetencje te nazywa drugorzędnymi, ponieważ stanowią one nieznaczną część jej działalności.

Przywołując art. 124 Konstytucji apostolskiej *Pastor Bonus*, który autor przyjmuje za podstawę dla wyszczególnienia trzeciej sekcji, przedstawia jej naturę oraz kompetencje²⁴. Jako pierwsze spostrzeżenie wymienia fakt, że w tej sekcji, Sygnatura nie jest trybunałem, ale organem administracyjnym, który czuwa nad właściwym wymiarem sprawiedliwości w Kościele. Autor

²³ Por. P. Malecha, *Najwyższy Trybunał...*, art. cyt., s. 82.

²⁴ Por. tamże, s. 86.

uważa, że w konsekwencji Sygnatura przypomina Ministerstwo Sprawiedliwości w świeckim porządku prawnym. Dlatego też mogłaby być nazywana Kongregacją Sprawiedliwości, ponieważ kongregacje w pewnym sensie są odpowiednikami ministerstw. Zakres działalności trzeciej sekcji Sygnatury jest dość szeroki i Malecha dzieli go na cztery podsekcje:

- a) stan i aktywność trybunałów lokalnych;
- b) nadzór nad prawidłową działalnością trybunałów lokalnych;
- c) rozpatrywanie próśb o powierzenie łaski z zakresu wymiaru sprawiedliwości;
- d) skutki cywilne.

Następnie, mówiąc o specjalnych uprawnieniach Sygnatury, autor wspomina o upoważnieniu, jakie zostało jej udzielone do rozpatrywania przypadków o stwierdzenie nieważności małżeństwa na drodze administracyjnej. Kompetencja ta została potwierdzona także przez art. 5 § 2 instrukcji *Dignitas connubii*. Sygnatura Apostolska może rozstrzygać za pośrednictwem dekretu w przypadkach, kiedy stwierdzenie nieważności wydaje się być ewidentne. W praktyce jednak możliwość ta jest stosowana bardzo rzadko.

Ojciec Święty Benedykt XVI, 21 czerwca 2008 r., wydał *Motu proprio „Antiqua ordinatione tribunalium”*, którym promulgował *Lex propria* Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej. Malecha był pierwszym, który opublikował artykuł poświęcony temu dokumentowi. Nosi on tytuł: „*Lex propria*” Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej²⁵. W pierwszej części artykułu przypomniał „iter” wspomnianych przepisów prawnych i wyjaśnił, dlaczego okres próbny przepisów zatwierdzonych „ad experimentum” trwał aż 40 lat. Jako główne przyczyny tak długiego trwania tego okresu wymienił prace nad KPK z 1983 r., oraz prace nad rewizją Konstytucji apostolskiej *Regimini Ecclesiae Universae*, które w konsekwencji doprowadziły do uchwalenia nowej Konstytucji o Kurii Rzymskiej *Pastor Bonus*. Po promulgowaniu tej konstytucji trwały intensywne prace nad przygotowaniem *Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich*, następnie pracowano nad instrukcją dotyczącą procesów małżeńskich *Dignitas connubii* i nad Regulaminem Generalnym Kurii Rzymskiej. Wreszcie, na początku roku 2000, Kongres Sygnatury rozpoczął prace nad istniejącymi już *Normae speciales*. W tych działaniach pewien priorytet przyznano kwestiom sporno-administracyjnym, to znaczy zagadnieniom związanym z działalnością drugiej sekcji Sygnatury, które w pewnym sensie miały wpływ na rewizję innych kwestii wchodzących w zakres działalności Sygnatury²⁶. W niektórych przypadkach zwrócono się o pomoc ekspertów spoza Sygnatury. Stało się tak między innymi w przypadku procesu

²⁵ Por. P. Malecha, *Lex propria*..., art. cyt.

²⁶ Por. tamże, s. 568.

administracyjnego odnośnie do kwestii dotyczącej możliwości wniesienia prośby do Sygnatury Apostolskiej o udzieleniu odszkodowania, niezależnie od rekursu, którego przedmiotem jest ważność aktu administracyjnego.

Następnie autor przedstawił ogólne kryteria rewizji przepisów uprzednio obowiązujących i przeanalizował sześć tytułów, na które zostały podzielone nowe *Normae speciales*. Odnośnie Tytułu IV *De processu administrativo*. Malecha stwierdza, że zawiera on najwięcej nowości w stosunku do poprzednich przepisów. *Lex propria* dostosowała dotychczasowy proces administracyjny, który opierał się na licznych normach przejętych z prawa administracyjnego świeckiego, obowiązującego w latach sześćdziesiątych w niektórych krajach Europy Zachodniej, do współczesnych wymagań Kościoła²⁷. W konsekwencji obecny proces administracyjny otrzymał charakter kanoniczny. Rozpatrując Tytuł V *De administrativa ratione procedenti*, zwraca uwagę, że dotyczy on jednego z najważniejszych zadań Sygnatury, to znaczy czuwania nad właściwym funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości w Kościele. Oprócz tego konstatuje, że nowe przepisy są bardziej przejrzyste dzięki nowemu podziałowi norm na normy postępowania ogólnego i normy szczegółowe dotyczące procedury w poszczególnych kompetencjach, o których mówi sześć rozdziałów tego tytułu. Jako główne nowości nowego prawa wymienia: możliwość osadzenia spraw również odnośnie „meritum” (art. 111 § 3); nowa procedura dyscyplinarna wobec pracowników trybunałów (art. 113); zasygnalizowanie możliwości uzyskania dyspensy od drugiej decyzji pozytywnej w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa (art. 115); zasygnalizowanie możliwości stwierdzenia nieważności w przypadkach, które nie wymagają „accurationem disquisitionem vel investigationem” (art. 118); niemożliwość zaskarżenia dekretu „executionis” (art. 120 § 1). W konkluzji podkreśla fakt, że fundamentem nowego prawa było doświadczenie i jurisprudence długich lat pracy Sygnatury Apostolskiej w kierowaniu kościelnym wymiarem sprawiedliwości. Z tego też powodu prawo to nie jest jakąś abstrakcyjną konstrukcją, ale powstało na bazie życia. Autor wyraża nadzieję, że *Lex propria* będzie także miało pośredni wpływ na funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości w całym Kościele²⁸.

W roku 2010 Paweł Malecha opublikował artykuł *Polski wymiar sprawiedliwości widziany przez pryzmat Sygnatury Apostolskiej*²⁹, gdzie w szczegółowy sposób zgłębia działalność polskich trybunałów kościelnych. We wstępie skrótowo przedstawia strukturę, zadania i kompetencje Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej. Autor wyróżnia trzy zakresy

²⁷ Por. tamże, s. 578.

²⁸ Por. P. Malecha, *Lex propria...*, art. cyt., s. 585.

²⁹ Por. P. Malecha, *Polski wymiar...*, art. cyt.

kompetencji, które w języku potocznym są nazywane sekcjami, o których szerzej pisał już w artykule *Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej w kościelnym porządku prawnym* wydanym w 2007 r. Autor jednakże podkreśla, że według nowego *Lex propria* tego typu określenie nie jest całkiem właściwe³⁰. Jednocześnie zaznacza, że podział na trzy sekcje będzie używany w jego artykule ze względów metodologicznych, przy czym skupi się przede wszystkim na działalności trzech sekcji Sygnatury w roli Ministerstwa Sprawiedliwości, ponieważ sprawy pochodzące z Polski, którymi zajmują się pierwsza i druga sekcja są nieliczne. W dalszej części opracowania Malecha w sposób systematyczny przedstawia uwagi i zastrzeżenia, które pojawiają się najczęściej wobec polskich trybunałów kościelnych, a ponadto prezentuje niektóre dane statystyczne, w zestawieniu z danymi europejskimi i światowymi.

Odnosnie pierwszej sekcji, która przypomina polski Sąd Najwyższy, kanoista informuje, że ostatnia sprawa pochodząca z Polski została wniesiona w 2002 r., ale nie mając „fumus boni iuris”, szybko została zakończona. Licznějšíe były sprawy w drugiej sekcji, która przypomina Naczelny Sąd Administracyjny, niemniej w stosunku do innych państw była to liczba bardzo skromna. Uważa on, że motywów podobnej sytuacji należy szukać w fakcie, że wiele rekursów zostało przedstawionych po upływie czasu użytecznego, bądź też nie odnosząc się do poszczególnego aktu administracyjnego wydanego lub zatwierdzonego przez jedną z Dykasterii Kurii Rzymskiej, takie rekursy nie zostały przyjęte. Przy czym zauważa również, że zostały wniesione także rekursy, które były dobrze zredagowane i uzasadnione.

Pisząc o trzeciej sekcji Sygnatury, autor stwierdza, że wszystkie polskie trybunały wysyłają sprawozdania na temat własnej działalności do Sygnatury. Ze sprawozdań za rok 2007 wynika, że w polskich trybunałach pracowało 382 sędziów, z których 35,5 % nie miało stopnia akademickiego wymaganego przez prawo; 92 obrońców wężła, z których 36% było bez koniecznego stopnia naukowego; i 57 adwokatów³¹. Ze sprawozdań można było wywnioskować, że ta sama osoba pełniła funkcję sędziego w więcej niż w jednym trybunale. To samo dotyczyło adwokatów. W wielu trybunałach funkcja obrońcy wężła była powiązana z funkcją promotora sprawiedliwości. Z przedstawionych danych jasno wynika, że dość duży procent pracowników trybunałów nie posiada wymaganego prawem stopnia akademickiego. Od pewnego czasu dyspensy od stopnia naukowego udziela się na czas określony pięciu, trzech, dwóch lat, a nawet na jeden rok. Te ograniczenia w udzielaniu dyspens mają na celu pobudzić pracowników trybunałów do spełnienia wymagania posiadania odpowiedniego stopnia naukowego. Również mianowanie sędziów wydaje się problematyczne, gdyż zdarza się, że funkcję tę pełnią pracownicy Nuncjatur

³⁰ Por. tamże, s. 11.

³¹ Por. P. Malecha, *Polski wymiar...*, art. cyt., s. 16.

w innych krajach, studenci prawa kanonicznego na uczelniach zagranicznych, jak też i profesorowie różnych uniwersytetów. Po ostatnich interwencjach Sygnatury Apostolskiej obecnie każdy trybunał kościelny posiada co najmniej jednego adwokata. Liczba ta nie jest wystarczająca, ponieważ każda strona procesu ma prawo do adwokata³².

Odnosnie do działalności trybunałów kościelnych w Polsce, autor stwierdza, że dało się zaobserwować wzrost wniesionych spraw o stwierdzenie nieważności małżeństwa i aktualnie Polska zajmuje pierwsze miejsce w Europie pod względem liczby wniesionych spraw tego typu.

W tym samym roku Malecha opublikował artykuł *Zawieszenie sprawy sądowej o nieważność małżeństwa i przejście do procesu o dyspensę papieską „super rato” (kan. 1681 KPK). Zagadnienia wybrane*³³, gdzie chciał przedstawić w sposób syntetyczny analizę przejścia od procesu sądowego o nieważność małżeństwa do procesu administracyjnego o dyspensę papieską od małżeństwa zawartego a niedopełnionego. W artykule zajął się tymi normami prawnymi, które w praktyce sądowej sprawiają najwięcej problemów lub też są pomijane w jurysprudencji. Całość zagadnienia autor zreferował w czterech częściach. W pierwszej części omówił argumenty, które w latach osiemdziesiątych skłoniły błogosławionego Jana Pawła II do udzielenia zgody na prowadzenie procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, także po otrzymaniu dyspensy *super rato*. W części drugiej zajął się kwestią zgody stron „de consensu partium”, o którym mówi kan. 1681 obecnego KPK. Część trzecią poświęcił ważnemu obowiązkowi sędziego o poinformowaniu stron, kiedy w trakcie procesu pojawiła się wątpliwość co do tego, czy małżeństwo zostało skonsumowane. W ostatniej części wykazał różnice istniejące pomiędzy postępowaniem trybunałów lokalnych a Rotą Rzymską. Autor zaznaczył również, że proces administracyjny o dyspensę nigdy nie jest oddzielony od procesu sądowego o stwierdzenie nieważności małżeństwa, ale toczy się jednocześnie, chociaż w sposób podporządkowany³⁴.

3.3. Bp Artur G. Miziński

W artykule *Sądowa kontrola nad aktem administracyjnym w Kościele łacińskim*³⁵ bp Miziński akcentuje, że ochrona praw osób fizycznych i prawnych jest główną funkcją rządu i porządku prawnego prawie każdego organizmu społecznego. Również w prawie kanonicznym na przestrzeni stuleci

³² Por. tamże, s. 21.

³³ Por. P. Malecha, *Zawieszenie sprawy...*, art. cyt.

³⁴ Por. tamże, s. 518.

³⁵ Por. A. G. Miziński, *Sądowa kontrola...*, art. cyt.

zostały stworzone różnorodne środki dla zabezpieczenia praw podmiotowych wiernych. Od XVIII w. jedynym w praktyce środkiem odwoławczym od kościelnego aktu administracyjnego był rekurs hierarchiczny do kompetentnej Kongregacji Kurii Rzymskiej. Podobne uregulowanie prawne zostało przyjęte w KPK z 1917 r. Autor podkreśla, że papież Paweł VI rozpoczął proces uregulowania prawnego sprawiedliwości administracyjnej; miał on zamiar ustanowić sieć lokalnych trybunałów administracyjnych według *Zasad* przyjętych przez Synod Biskupów w 1967 r. do reformy Kodeksu Prawa Kanonicznego. Według Mizińskiego pewien ślad nowej wizji sprawiedliwości administracyjnej można dostrzec w Konstytucji apostolskiej *Regimini Ecclesiae Universae*. W konsekwencji podziału Sygnatury Apostolskiej na dwie sekcje, został ustanowiony pierwszy trybunał administracyjny jako najwyższa instancja, jednakże trybunały niższych instancji nie zostały ustanowione. Taka sytuacja miała być sytuacją przejściową. W nowym KPK z 1983 r., kanonem 1445 § 2, Prawodawca udzielił „Sectio Altera” Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej kompetencje rozstrzygania sporów powstałych na skutek działalności kościelnej administracji, przekazanych zgodnie z prawem, a także innych sporów administracyjnych, przedłożonych jej przez papieża lub Dykasterie Kurii Rzymskiej³⁶. Następnie autor zauważa, że wielki wpływ na rozwój Sygnatury Apostolskiej miało promulgowanie Konstytucji apostolskiej *Pastor Bonus*, która była ukoronowaniem odnowy posoborowej Kurii Rzymskiej. Na mocy art. 123 tejże konstytucji, Najwyższy Trybunał Sygnatury Apostolskiej, w swojej „Sectio Altera”, jest kompetentny w rozstrzyganiu o rekursach przeciwko poszczególnemu aktowi administracyjnemu, który został wydany lub potwierdzony przez jakąś Dykasterię Kurii Rzymskiej, jeżeli akt ten naruszył jakąś normę prawą w trakcie procedury lub podejmowania decyzji. Taki rekurs musi zostać wniesiony w ciągu 30 dni użytecznych. W takich przypadkach, oprócz wyrokowania w sprawie legalności aktu, Sygnatura może wyrokować również w kwestii naprawienia szkód spowodowanych przez nielegalny akt, o ile odwołujący się tego zażądał.

Autor jest zdania, że istnieją przesłanki do uzasadnienia tezy, że w rekursie sporno-administracyjnym stroną pozwaną jest jednocześnie niższy organ władzy administracyjnej oraz kompetentna Dykasteria Kurii Rzymskiej. Te akty – to znaczy zarówno akt wydany przez niższy organ władzy administracyjnej, jak i definitywna decyzja będąca rezultatem rekursu hierarchicznego – nie były traktowane jako jeden akt administracyjny, ale jako dwa różne akty, chociaż odnoszą się do tego samego przedmiotu. Zarówno niższy organ władzy administracyjnej, jak określona Dykasteria Kurii Rzymskiej, posiadają pasywny interes udowodnienia legalności swoich aktów. W tym postępowaniu Dykasteria nie działa w roli trybunału sądowego. W ramach tej samej administracji

³⁶ A. G. Miziński, *Sądowa kontrola...*, art. cyt., s. 147.

jest ona tylko wyższym hierarchicznie organem autora zaskarżonego aktu. Wpływa to z natury rzeczy, że jakiś trybunał nie może bronić swoich wyroków przed innym trybunałem. Autor zauważa, że w przeciwnym wypadku taka sytuacja dałaby wrażenie postrzegania kompetentnych Dykasterii jako organizmów podległych Sygnaturze³⁷.

Wydaje się, że dla Mizińskiego pozostaje jeszcze otwarta kwestia odpowiedzialności za szkody spowodowane nielegalnym aktem. Stawia pytanie, czy obowiązek wynagrodzenia szkód ma wziąć na siebie tylko autor aktu, czy też w ramach solidarności pomiędzy władzą niższego a wyższego rzędu również kompetentna Dykasteria w przypadku, kiedy akt, o którym mowa, został potwierdzony przez nią w trakcie procedury rekursu hierarchicznego³⁸.

Biskup stwierdza ponadto, że nie można mówić o istnieniu jakiegoś konkretnego systemu sprawiedliwości administracyjnej w Kościele i z tego też powodu jedynym skutecznym środkiem odwoławczym jest rekurs sporno-administracyjny³⁹. Z jednej strony gwarantuje on obronę praw podmiotowych osoby podległej, a z drugiej – skuteczne funkcjonowanie tejże administracji. Analizując wymagania, jakie muszą spełniać podmioty, przedmioty i motywy rekursu, autor dochodzi do wniosku, że trzeba zrewidować całą dotychczasową doktrynę odnośnie do rekursów. Uważa także, że trzeba również zdefiniować w sposób ostateczny pojęcie poszczególnego aktu administracyjnego i ujednoczyć terminologię w tej materii. Poza tym zaznacza, że po 37 latach istnienia drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej, należałoby wydać nowe normy dla tego trybunału. Na zakończenie swojego artykułu przedstawia hipotezę, że powinno się wrócić do projektu ustanowienia w Kościele trybunałów niższego stopnia, z celem ustanowienia w kościelnej administracji w sposób pełny systemu podwójnej jurysdykcji. W ukazaniu rozwoju sprawiedliwości administracyjnej Kościoła, autor opierał się przede wszystkim na autorach polskich, takich jak Z. Grocholewski, J. Krukowski, C. Świniarski i M. Żurowski.

W tym samym 2005 roku Miziński opublikował artykuł zatytułowany *Motyw rekursu sądowego do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej*⁴⁰, gdzie przybliżył rozwój pojęcia motywu rekursu, o którym wspomina w tytule, zaczynając od przedstawienia rekursu w świetle Konstytucji apostolskiej *Regimini Ecclesiae Universae* promulgowanej przez Pawła VI i Konstytucji *Pastor Bonus* promulgowanej przez Jana Pawła II. Motyw rekursu, według tych dwóch konstytucji, stanowiłoby naruszenie prawa lub nielegalność aktu administracyjnego. Oprócz tego, autor starał się wykazać, że formalnie Konstytucja *Pastor Bonus* pozwalała na przedstawienia żądania wynagrodzenia szkód

³⁷ Por. A. G. Miziński, *Sądowa kontrola...*, art. cyt., s. 161.

³⁸ Por. tamże, s. 162–163.

³⁹ Por. tamże, s. 165.

⁴⁰ A. G. Miziński, *Motyw rekursu...*, art. cyt.

spowodowanych przez akt administracyjny. Ponadto przypomniał, że słownictwo użyte przez Prawodawcę dla zdefiniowania przedmiotu rekursu było powodem dla powstania ożywionej dyskusji wśród kanonistów co do rzeczywistego znaczenia użytych terminów. W sposób szczególny określenia „violatio legis”, obecne w art. 106 Konstytucji apostolskiej *Regimini Ecclesiae Universae*, sprawiło powstanie różnorodnych opinii dotyczącego jego znaczenia, co z kolei spowodowało zwrócenie się do Papieskiej Komisji Interpretacji Dekretów Soboru Watykańskiego II o wyjaśnienie powstałych wątpliwości. Pomimo wydania jednoznacznej odpowiedzi odnośnie do interpretacji wyrażenia „violatio legis”, w nauce prawa nadal trwała dyskusja na temat rzeczywistego znaczenia tego terminu. Następnie autor przedstawił etapy tej dyskusji. Bazując na Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r. i na art. 123 Konstytucji *Pastor Bonus*, doszedł do wniosku, że kanoniczny porządek prawny, w szerokim sensie, gwarantuje wiernym ochronę ich praw podmiotowych, gdy zostały one naruszone poprzez poszczególny akt administracyjny, zawsze wtedy, kiedy motywem takiego naruszenia było przekroczenie jakiejś normy prawnej w trakcie postępowania czy też podejmowania decyzji. Reasumując, stwierdził, że motywem rekursu do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej może być tylko taki nielegalny akt administracyjny, który został wydany z naruszeniem normy prawnej w procedurze lub w podejmowaniu decyzji. Według art. 123 § 2 *Pastor Bonus* Sygnatura Apostolska, oprócz stwierdzenia nielegalności aktu, może także wyrokować co do wynagrodzenia szkód spowodowanych przez nielegalny akt administracyjny, o ile odwołujący się bezpośrednio tego zażądał. Również i w tym artykule bpa Mizińskiego widać duży wpływ polskich autorów, o których była mowa w jego poprzednim artykule.

3.4. Grzegorz Leszczyński

Temat rekursu do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej był kontynuowany także przez Grzegorza Leszczyńskiego, który w 2008 r. opublikował artykuł *Charakterystyka rekursu do II sekcji Sygnatury Apostolskiej*⁴¹. Temat artykułu dotyczy w ścisłym sensie motywu, przedmiotu i podmiotu rekursu. Autor starał się sprecyzować i uzupełnić zasadnicze elementy rekursu do drugiej sekcji Sygnatury Apostolskiej. Leszczyński rozpoczyna swój artykuł od przypomnienia przemówienia błogosławionego Jana Pawła II z 1979 r., skierowanego do Roty Rzymskiej, gdzie papież potwierdził, że zadaniem Kościoła jest głoszenie i ochrona fundamentalnych praw człowieka we wszystkich fazach jego egzystencji. Jedno z podstawowych praw człowieka to prawo do obrony, które gwarantuje ochronę osoby, jej praw i jej własności⁴².

⁴¹ Por. G. Leszczyński, *Charakterystyka rekursu...*, art. cyt.

⁴² Por. tamże, s. 261.

Jako podmiot, wyróżnia podmiot aktywny i pasywny; ten, który wnosi rekurs i ten, który mu się przeciwstawia. Zauważa, że interes stron w procesie jest różny. Sygnalizuje, że aby rozpocząć procedurę sporno-administracyjną, podstawową rzeczą jest posiadanie zdolności prawnej – zarówno ogólnej zdolności prawnej, jak też i procesowej – ale przede wszystkim posiadanie interesu prawnego, który musi być osobisty, bezpośredni i aktualny. Stroną odwołującą się może być osoba fizyczna, osoba prawna lub organ władzy administracyjnej niższego stopnia. Stroną broniącą swojego stanowiska jest zawsze jakaś Dykasteria Kurii Rzymskiej. Motyw rekursu stanowi nielegalność aktu, to znaczy „violatio legis”, który Papieska Komisja Interpretacji Dekretów Soboru Watykańskiego II zdefiniowała jako „error iuris”. Przedmiotem rekursu jest akt administracyjny wydany przez jakąś Dykasterię Kurii Rzymskiej. Leszczyński podsumowuje swój artykuł stwierdzeniem, że rekurs jest skuteczną realizacją prawa do obrony w procesie sporno-administracyjnym przeciwko decyzjom Kongregacji rzymskich i daje możliwość obrony praw wiernych przeciwko tymże decyzjom.

3.5. Henryk M. Jagodziński

W 2009 r. opublikowałem artykuł *Reskrypt w kościelnym prawie administracyjnym*⁴³. Przedstawia on pojęcie reskryptu w kontekście kanonicznego prawa administracyjnego, ze szczególną analizą aktualnych norm dotyczących tego aktu prawnego. W ramach wstępu, w sposób syntetyczny, została przybliżona historia prawa administracyjnego w środowisku prawa świeckiego. Starano się ukazać, że powstanie tej gałęzi prawa było związane z wypracowaniem teorii o podziale władz, który po raz pierwszy znalazł swoje zastosowanie we Francji wraz z rewolucją 1789 r. Zjawisko podziału władz rozpowszechniło się w innych krajach, który czerpały swoją inspirację z Francji i krajów, które pod jej wpływem taki podział już wprowadziły.

Następnie w artykule został przedstawiony rozwój prawa administracyjnego w zakresie prawa kanonicznego, ze zwróceniem szczególnej uwagi na fakt, że pomiędzy kanonistami aż do połowy lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku w ogóle nie mówiono o prawie administracyjnym jako odrębnej gałęzi prawa kanonicznego. Stało się to dopiero w momencie promulgacji przez papieża Pawła VI Konstytucji apostolskiej *Regimini Ecclesiae Universae*.

Zaprezentowano też pojęcie aktu administracyjnego, gdzie pomiędzy wieloma rodzajami tych aktów, został wymieniony także reskrypt. Kolejny paragraf dotyczył pojęcia reskryptu. Została przedstawiona jego krótka historia od starożytności aż do KPK z 1983 r., w którym kan. 59 § 1 zawiera sformułowanie, że akt administracyjny jest aktem wydanym na piśmie przez

⁴³ Por. H. M. Jagodziński, *Reskrypt w kościelnym prawie...*, art. cyt.

kompetentną władzę wykonawczą, którym – zgodnie z jego naturą – na czyjąś prośbę udziela się przywileju, dyspensy czy innej łaski. Dalej ukazano jego cechy wspólne z innymi aktami administracyjnymi, to znaczy, że jest to pojedynczy akt administracyjny, konkretny, jednostronny, pozasądowy, wydany przez władzę wykonawczą. W następnych paragrafach zostały poddane analizie cechy charakterystyczne i specyficzne dla reskryptów, czyli to, że stanowią one odpowiedź na czyjąś prośbę, wyrażoną na piśmie, zawierającą udzielenie jakiejś łaski. Motywacja udzielonej łaski została wyrażona już przez tego, kto o nią prosił. Jej ostatecznym celem jest dobro jednej lub więcej osób. Ponadto została przeanalizowana kwestia kompetentnych władz, które mogą wydać taki akt. W artykule przedstawiono również postępowanie w formowaniu reskryptów, z rozważeniem kwestii, kto może prosić o jego udzielenie i jakie mogą wystąpić wady w procesie zwracania się o jego nadanie. Przybliżono też zagadnienie skuteczności reskryptów oraz sposobów i zasad ich wykonania. Ostatni paragraf został poświęcony udzielaniu pozwoleń i łask w sposób ustny. Chociaż pozwolenia i inne łaski udzielone w ten sposób nie zaliczają się do reskryptów, jednakże według przepisów kodeksowych odnoszą się do nich te same normy co do reskryptów. Wymogi, które muszą spełniać tego typu akty prawne, zależą od zakresu, dla którego zostały wydane. Bardziej wymagające są te przewidziane dla zakresu zewnętrznego, aniżeli wymogi przewidziane dla zakresu wewnętrznego.

3.6. Remigiusz Sobański

Remigiusz Sobański jest bardziej znany jako autor różnorodnych prac z zakresu filozofii prawa. W swojej ostatniej książce, *Metodologia prawa kanonicznego*⁴⁴, jeden z paragrafów poświęcił *Interpretacji poszczególnych aktów administracyjnych*⁴⁵, a drugi *Postępowaniu sądowemu i administracyjnemu*⁴⁶. Odnośnie do aktów administracyjnych stwierdza, że są one wydawane w rezultacie zastosowania prawa. Zajmują one największą część przestrzeni prawnej. Akty te tworzą dekrety, wśród których są także zakazy oraz reskrypty. Jako wymóg charakterystyczny dla tej kategorii aktów prawnych wymienia zrozumienie i formę pisemną, jednakże według jego opinii forma pisemna nie jest wymagana do ważności. Sobański zauważa, że w kan. 36 § 1 KPK, znajduje się zasada hermeneutyczna, która odnosi się do wszystkich poszczególnych aktów administracyjnych – zarówno do dekretów, jak i do reskryptów. Zasada ta w pełni harmonizuje z kanonami 17 i 18 obecnego KPK, lecz w silniejszy sposób podkreśla wagę interpretacji filologicznej. Ponieważ

⁴⁴ Por. R. Sobański, *Metodologia prawa...*, dz. cyt.

⁴⁵ Por. tamże, s. 109–112.

⁴⁶ Por. tamże, s. 118–122.

akt administracyjny bazuje na normie prawnej, dlatego pomiędzy autorem aktu a jego adresatem powinna istnieć hermeneutyczna jedność⁴⁷. Następnie autor przedstawia pozostałe zasady interpretacyjne dla aktów administracyjnych, które zawarte są w innych kanonach.

Paragraf dotyczący postępowania sądowego i administracyjnego znajduje się w rozdziale piątym jego książki, zatytułowanym *Stosowanie prawa kościelnego*⁴⁸. Sobański stwierdza, że przez stosowanie prawa, należy rozumieć korzystanie z uprawnień, których udziela określona norma prawna. To korzystanie może być dowolne lub też obowiązkowe. Stosowanie prawa wykonuje się drogą administracyjną bądź sądową. Dla każdej z nich prawo przewiduje określony sposób postępowania⁴⁹. Autor zauważa również, że nie jest łatwo dokonać jasnego rozgraniczenia, jakie sprawy mają być rozwiązane na drodze postępowania administracyjnego, a jakie na drodze postępowania sądowego. Główny motyw tej trudności dostrzegął w jedności władzy w kościele.

Zasadniczo kary powinny być nakładane na drodze sądowej, jednakże bazując na kan. 1342, Sobański uważa, że mogą być także nakładane na drodze administracyjnej. Ustalenie, jakie sprawy, na jakiej drodze powinny być rozpatrywane, zależy od Prawodawcy kościelnego. W niektórych sprawach, w konkretnym przypadku decyduje się o tym, jaki rodzaj postępowania należy zastosować⁵⁰. Według Sobańskiego różnice pomiędzy drogą administracyjną a drogą sądową ukazują cele jednego i drugiego postępowania. Postępowanie sądowe skierowane jest na ukazanie obiektywnej prawdy, poprzez decyzję sędziego, opartej na moralnej pewności. Natomiast postępowanie administracyjne jest bardziej ukierunkowane na realizację konkretnego dobra, aniżeli na ukazanie prawdy. Nie zmierza się do ukazania aktualnego stanu rzeczy w świetle prawa, ale wprowadza się zamiany w sytuacji prawnej osoby poprzez stosowanie prawa. Na drodze sądowej prawo przynosi skutki, kiedy ustanawia się adekwatność pomiędzy normą prawną a sytuacją faktyczną, podczas gdy na drodze administracyjnej norma prawna przynosi skutki, kiedy dobro zostaje zrealizowane w poszczególnych przypadkach. Organ wykonawczy w zastosowaniu prawa dysponuje większą swobodą proceduralną aniżeli trybunał sądowy. Dla trybunału sądowego norma prawna jest celem, to znaczy jest nim ukazanie prawdy, podczas gdy dla organu administracyjnego jest ona środkiem do aktualizacji dobra, które się osiąga, modyfikując sytuację prawną adresatów lub też tworząc nową sytuację prawną. Władza administracyjna musi przestrzegać prawa, jednakże jego zastosowanie zależy od konkretnej sytuacji⁵¹.

⁴⁷ Por. R. Sobański, *Metodologia prawa...*, dz. cyt., s. 110.

⁴⁸ Por. tamże, s. 114.

⁴⁹ Por. tamże, s. 118.

⁵⁰ Por. kan. 1709 § 1.

⁵¹ Por. R. Sobański, *Metodologia prawa...*, dz. cyt., s. 120.

Rozróżnienie pomiędzy celami postępowania sądowego i administracyjnego, przedstawione przez autora, nie należy rozumieć jako oddzielenia pomiędzy prawdą a dobrem. Ponieważ ukazanie prawdy służy również dobru duchowemu. Zdaniem Sobańskiego to było również motywem, dla którego procesy specjalne zostały uregulowane przez Księgę VII obecnego KPK. Obok procesów sądowych dla stwierdzenia nieważności małżeństwa, umieszczono tam również procedurę dla procesów mających odbywać się na drodze administracyjnej (procesy dla dyspensy od małżeństwa zawartego a nieskonsumowanego) oraz sprawy, o których postępowaniu decyduje kompetentna Kongregacja (sprawy o stwierdzenie nieważności święceń kapłańskich)⁵². Autor podkreśla fakt, że nie można stosować prawa, bez jego interpretacji według określonych zasad. Taka interpretacja – dokonana w procesie aplikacji normy prawnej zarówno na drodze sądowej, jak i administracyjnej – skierowana jest do konkretnego przypadku, który należy rozwiązać.

3.7. Tomasz Białobrzeski

Tomasz Białobrzeski, w periodyku „Prawo Kanoniczne”, opublikował artykuł zatytułowany *Ustanowienie Trybunałów administracyjnych według schematu Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1982 r.*⁵³ Warto wspomnieć, że autor ten swoją rozprawę doktorską, obronioną na Uniwersytecie Nawarra w Pamplonie, w Hiszpanii, poświęcił normom postępowania administracyjnego w projektach *Lex de Procedura administrativa*⁵⁴. W wymienionym artykule przypomina, że w pracach nad reformą KPK postulowano ustanowienie trybunałów administracyjnych przy Konferencjach Episkopatów, opierając się na nn. 6 i 7 zasad dla reformy Kodeksu, przygotowanych przez Papieską Komisję ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Zasada 6, wychodząc od fundamentalnej równości wszystkich wiernych, wskazywała na konieczność wskazania i ochronę praw podmiotowych. Natomiast zasada 7 postulowała reorganizację postępowania dla ochrony tychże praw. Artykuł przedstawia zagadnienie trybunałów administracyjnych w schemacie KPK z 1982 r., jednakże bez rozważania tematu Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, ponieważ nie wchodził on w zakres kompetencji Papieskiej Komisji Specjalnej *De Procedura administrativa*. Pewne odniesienie do Sygnatury uczyniono przy omawianiu kompetencji trybunałów administracyjnych poszczególnych stopni. Białobrzeski stwierdza, że po długich latach studiów i dyskusji, błogosławiony Jan Paweł II wykluczył kan. 1737–1740 ze schematu

⁵² Por. tamże.

⁵³ T. Białobrzeski, *Ustanowienie trybunałów...*, art. cyt.

⁵⁴ Por. T. Białobrzeski, *Las normas de procedimiento administrativo en los proyectos de la „Lex de Procedura administrativa”*, Pamplona 2007.

KPK z 1982 r., przez co nie znalazły się one w Kodeksie promulgowanym w 1983 r. Motywy, które kierowały papieżem dla podjęcia takiej decyzji, pozostały nieznane. Według Białobrzeskiego, chociaż kanony te nie znalazły się w nowym Kodeksie, podjęty temat lokalnych trybunałów administracyjnych, a także dokonania Papieskiej Komisji ds. Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego i inicjatywy niektórych Kościołów lokalnych, pozwalają lepiej poznać kwestię trybunałów administracyjnych i mogą również służyć pomocą w pracach nad przyszłym ustawodawstwem kanonicznym. W podsumowaniu Białobrzeski stawia pytanie, czy KPK z 1983 r. posiada mechanizmy, które we właściwy sposób gwarantują obronę praw podmiotowych i czy w przypadku ich naruszenia istnieją odpowiednie instrumenty prawne dla ich odzyskania. Na to pytanie sam autor odpowiada w sposób twierdzący, podkreślając, że wynika ona z norm zawartych w obecnym Kodeksie. Konstatuje, że prawa wiernych są chronione w sposób odpowiedni i w sytuacji ich naruszenia wierny może dochodzić swoich praw na drodze polubownej, wnieść rekurs sądowo-administracyjny lub hierarchiczny. W ten sposób została zachowana zasada unikania sporów pomiędzy wiernymi, a jednocześnie zostaje zagwarantowana sprawiedliwość w wykonywaniu władzy administracyjnej i pozostają zabezpieczone prawa wiernych⁵⁵.

4. Zakończenie

Refleksja nad prawem administracyjnym w polskiej literaturze kanonistycznej po roku 2001 dokonywała się przede wszystkim w formie artykułów, które ukazały się w różnych periodykach oraz w zbiorach studiów prawniczych. Oprócz Józefa Krukowskiego i zmarłego w 2010 r. Remigisza Sobańskiego, autorzy ci należą do nowego pokolenia kanonistów, którzy zakończyli swoje studia w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia i na początku nowego. Często odwołują się oni do poprzedniego pokolenia wybitnych prawników, którzy w szczególny sposób zaangażowali się w studia nad kościelnym prawem administracyjnym, by wspomnieć J. Krukowskiego, kard. Z. Grocholewskiego, M. Żurowskiego, F. Lempa czy C. Świniarskiego. Dziełem, które bez wątpienia miało największy wpływ na młode pokolenie polskich kanonistów była *Administracja w Kościele. Zarys kościelnego prawa administracyjnego* Krukowskiego, w zasadzie pierwszy traktat kanonicznego prawa administracyjnego w Kościele.

Wśród autorów obcych, na których powoływali się w swoich pracach omawiani kanoniści, pojawiają się tak znane nazwiska, jak: F. Daneels, G. P. Montini, J. Canosa, E. Baura, P. Ciprotti, F. Ostillo, S. F. Aumenta,

⁵⁵ Por. T. Białobrzeski, *Ustanowienie trybunałów...*, art. cyt., s. 243.

P. A. Bonnet, A. Ranaudo P. Moneta, I. Gordon, E. Labandeira, F. Salerno, J. Hervada, J. Llobell, J. Herranz, E. Graziani.

W analizowanym dziesięcioleciu pewną oryginalnością w gronie polskich kanonistów odznaczają się prace P. Malechy, który w swoich artykułach odwoływał się do prawa świeckiego oraz wyraził opinię, że w Sygnaturze Apostolskiej istnieją w praktyce trzy, a nie dwie sekcje. Po promulgacji nowego *Lex propria* Sygnatury, stwierdził, iż takie określenie nie jest już właściwe, ale ze względów metodologicznych dalej używał tego podziału. Również był pierwszym autorem, który opublikował pracę na temat nowego *Lex propria* Sygnatury, nie tylko w języku polskim, ale także na świecie. Jego artykuł poświęcony polskiemu wymiarowi sprawiedliwości ukazuje w pewnym sensie, w jaki sposób refleksja nad prawem administracyjnym została przyjęta w naszym Kościele.

Większość cytowanych prac dotyczyła zagadnień związanych w sensie ścisłym lub szerokim ze sprawiedliwością administracyjną. Prawie zawsze towarzyszyło im przedstawienie historycznego rozwoju omawianych tematów. Zawierają wiele interesujących ocen, a w niektórych przypadkach nawet kontrowersyjnych.

Miziński stwierdził, że nie można mówić o istnieniu jakiegoś konkretnego systemu sprawiedliwości administracyjnej⁵⁶. Podjął kwestię odpowiedzialności za szkody wynikłe z nielegalnego aktu administracyjnego, to znaczy postawił pytanie, czy obowiązek odszkodowania spoczywa tylko na autorze aktu, czy również na kompetentnej Dykasterii, która ten akt potwierdziła. Autor jednak nie sformułował odpowiedzi na zadane pytanie. Postawił również hipotezę, że w przyszłości należałoby wrócić do projektu erygowania w Kościele trybunałów administracyjnych niższego stopnia, z celem pełnego wprowadzenia systemu podwójnej jurysdykcji w kościelnej administracji⁵⁷.

Sobański rozwinął koncepcję kryterium rozróżnienia pomiędzy drogą administracyjną a drogą sądową, wychodząc od ostatecznych celów każdej z tych dróg, to znaczy w pierwszym przypadku jest to tworzenie dobra, natomiast w drugim ukazanie prawdy.

Analizowany okres czasu ostatniego dziesięciolecia nie jest zbyt długi. Do tej pory szereg wątpliwości odnośnie do kościelnego prawa administracyjnego znalazło swoje wyjaśnienie, jest więc oczywiste, że nie ukazało się zbyt wiele prac dotyczących tej tematyki. Jednakże należy zauważyć, że po Krukowskim nikt nie opracował traktatu kościelnego prawa administracyjnego w języku polskim ani nie zredagował podręcznika dla studentów, chociaż w Polsce istnieją dwa wydziały prawa kanonicznego. Należy również przyznać, że z wyjątkiem Malechy, nikt z polskich autorów nie opublikował

⁵⁶ Por. A. G. Miziński, *Sądowa kontrola...*, art. cyt., s. 165.

⁵⁷ Por. tamże, s. 166.

prac związanych z nowym *Lex propria*, który to dokument posiada znaczenie fundamentalne dla prawa administracyjnego w Kościele.

Doświadczenie życia codziennego uczy, jak ważną gałęzią prawa kanonicznego jest prawo administracyjne dla lepszego funkcjonowania organizmu Kościoła. O zainteresowaniu kościelnym prawem administracyjnym w środowisku polskim świadczy fakt, że niedawno zostały zorganizowane dwie międzynarodowe konferencje poświęcone tej gałęzi prawa kanonicznego.

W dniach 7–8 września 2010 r., w Toruniu, miała miejsce Międzynarodowa Konferencja Prawa Kanonicznego na temat: *Organizacja i funkcjonowanie administracji w Kościele*. Konferencja ta została zorganizowana przez Stowarzyszenie Kanonistów Polskich, Kurię Diecezjalną Toruńską, a także przez Katedrę Kościelnego Prawa Publicznego i Konstytucyjnego KUL oraz Wydział Nauk Prawnych Towarzystwa Naukowego KUL. Udział w spotkaniu wzięł ks. kard. Zenon Grocholewski, Prefekt Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej, który mówił o *Kompetencji Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej*.

Wygłoszone później referaty dotyczyły już wyłącznie kościelnego prawa administracyjnego:

- 1) Józef Krukowski, *Podstawy teoretyczno-prawne i teologiczne kościelnego prawa administracyjnego*;
- 2) Wojciech Góralski, *Zasada jedności władzy w Kościele a podział jej funkcji na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą*;
- 3) Mirosław Sitarz, *Zasada legalności w prawowaniu władzy administracyjnej w Kościele*;
- 4) Wiesław Wenz, *Zasada dyskrecjonalności w sprawowaniu władzy administracyjnej w Kościele*;
- 5) Artur Grzegorz Miziński, *Pojęcie kościelnego aktu administracyjnego*;
- 6) Józef Wroceński, *Kompetencje administracyjne w Kościele na mocy władzy zwyczajnej i władzy zastępczej*;
- 7) Grzegorz Leszczyński, *Zasady ogólnej procedury administracyjnej w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.*;
- 8) Tomasz Białobrzeski, *Wady kościelnych aktów administracyjnych*;
- 9) Wiesław Kraiński, *Kontrola kościelnych aktów administracyjnych*;
- 10) Piotr Majer, *Odpowiedzialność za szkody wynikłe z nielegalnych aktów administracyjnych*.

Z kolei w Warszawie, w dniach 14–18 września 2011 r., odbył się XIV Międzynarodowy Kongres Prawa Kanonicznego, którego organizatorem był Wydział Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie przy współpracy „Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo” z siedzibą w Rzymie. Kongres zajmował się problematyką *Administracji w Prawie Kanonicznym*. W trakcie tego spotkania wystąpiło z referatami trzech kanonistów:

- 1) Józef Krukowski, *Podstawy administracji w Kościele*;
- 2) Józef Wroczeński, *Władza administracyjna zwyczajna i zastępcza*;
- 3) Mirosław Sitarz, *Kanoniczny akt administracyjny a porządek państwowy*.

Sądząc po tytułach prezentowanych zagadnień, niewątpliwie te dwa wydarzenia są świadectwem wielkiego zainteresowania polskich kanonistów kwestiami kościelnego prawa administracyjnego, dając jednocześnie impuls do dalszego rozwoju refleksji nad tą dziedziną prawa w polskiej kanonistyce.

W momencie ukończenia niniejszego artykułu, dokumenty obydwu spotkań nie zostały jeszcze opublikowane.

Riassunto

IL DIRITTO AMMINISTRATIVO DELLA CHIESA NELLA LETTERATURA CANONISTICA POLACCA ED I SUOI PIÙ RECENTI SVILUPPI

L'articolo in epigrafe ha cercato di presentare la riflessione circa il diritto amministrativo nella letteratura canonistica polacca, successiva all'anno 2001. Nella parte introduttiva dell'articolo viene presentata brevemente l'origine del diritto amministrativo della Chiesa. Successivamente, vengono presentati gli autori polacchi in materia fino al 2001.

La nascita della letteratura sul diritto amministrativo della Chiesa nella dottrina canonistica polacca è legata alla riflessione sul diritto processuale. Il momento fondamentale di tale esordio fu l'emanazione da parte della Sacra Congregazione Concistoriale, in data 5 agosto 1910, del Decreto *Maxima cura de amotione administrativa ab officio et beneficio curato*, nel quale venne distinta la via amministrativa da quella processuale nella rimozione dei parroci. L'autore polacco che contribuì maggiormente allo sviluppo di questa disciplina canonica fu Jan Krzemieniecki, specialmente con il suo libro *Procedura amministrativa*, nel quale non solo descrisse questa procedura, ma individuò i fondamenti dottrinali del concetto di diritto amministrativo nella Chiesa.

Dopo il Concilio Vaticano II e a partire della promulgazione della Costituzione *Regimini Ecclesiae Universae*, si osserva una fioritura di produzione letteraria sul tema. Tra i fautori principali della letteratura canonistica polacca in ambito amministrativo occorre menzionare due docenti universitari: Józef Krukowski e il Card. Zenon Grocholewski. Si può affermare che nell'ambito della Facoltà di Diritto Canonico dell'Università Cattolica di Lublino Krukowski fondò una scuola di diritto amministrativo della Chiesa. L'originalità della sua impostazione consisteva nella ricezione in ambito canonico dei risultati della dottrina del diritto amministrativo statale, tenendo conto della specificità dell'ordinamento giuridico della Chiesa. Il principale frutto di questo lavoro fu il volume intitolato *Amministrazione nella Chiesa. Compendio del diritto amministrativo ecclesiale*.

A cavallo tra il secolo attuale e il precedente non si è notata una grande attività nel diritto amministrativo della Chiesa in Polonia. Tuttavia da alcuni anni pare rifiorito

l'interesse per il diritto amministrativo della Chiesa da parte di cultori del diritto canonico in Polonia. Il fenomeno è dovuto alla vivacità di una nuova generazione di canonisti che hanno pubblicato gli esiti delle loro ricerche. Fra questi giovani autori, si segnala per importanza soprattutto Paweł Malecha, a ragione del numero delle sue pubblicazioni ma anche per il suo incarico di Capo della Cancelleria del Supremo Tribunale della Segnatura Apostolica. Poi viene l'Ecc.mo Grzegorz Miziński, Vescovo Ausiliare di Lublino e docente presso la Facoltà di Diritto e dell'Amministrazione dell'Università Cattolica di Lublino. Si possono ancora indicare Grzegorz Leszczyński, Tomasz Białobrzeski e Remigiusz Sobański, morto alla fine dell'anno scorso, e l'autore di quest'articolo.

Ks. dr Henryk Mieczysław JAGODZIŃSKI – ur. w 1969 r., w Małogoszczy, uzyskał doktorat z zakresu prawa kanonicznego na Papieskim Uniwersytecie św. Krzyża w Rzymie, radca Nuncjatury Apostolskiej, obecnie pracujący w Sekretariacie Stanu w Watykanie. Autor książek: *Il diritto amministrativo della Chiesa nella letteratura canonistica polacca*, Roma 2002. *Na przedmurzu chrześcijaństwa. Błogosławiony Kardynał Alojzije Stepinac i Chorwacja*, Kielce 2009. *Byłamać chleb i składać dziękczynienie. Kapłaństwo w pismach niektórych Ojców Apostolskich*, Kielce 2010. *Polskie drogi nadziei*, Kielce 2010; recenzji książek: *Il vescovo emerito. Riflessioni confidenziali e profilo giuridico*. Sennen Corra, Bruno F. Pighin, Pordenone 2001, w: „Ius Ecclesiae”, XIV (2002), s. 286–288 oraz Pontificio consiglio per i testi Legislativi, *Legge canonica nella vita nella Chiesa. Indagini e prospettive nel segno del recente Magistero Pontificio*. Atti del Convegno di Studio del XXV anniversario della promulgazione del Codice di Diritto Canonico, Aula del Sinodo in Vaticano, 24–25 gennaio 2008, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2009, w: „Ius Ecclesiae”, XXII N. 2 (2010), s. 459–468; a także artykułów, m.in.: *Communicatio in sacris w Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, „Kieleckie Studia Teologiczne”, 5 (2006), s. 419–432; *Stolica Apostolska w obronie praw wierzących w stosunkach z Rosją rewolucyjną w latach 1917–1924*, „Studia Sandomierskie”, 13 (2006), z. 2, s. 49–59; *Dokumenty Stolicy Apostolskiej z lat 1991 i 1992, dotyczące zmian, które zaszły w Rosji i w krajach Wspólnoty Niepodległych Państw*, „Studia Sandomierskie”, 13 (2006), z. 3, s. 69–90; *Historia i współczesność papieskiej dyplomacji*, „Studia Sandomierskie” 15 (2008), z. 4, s. 75–94. *Reskrypt w kościelnym prawie administracyjnym*. „Kieleckie Studia Teologiczne”, 8 (2009), s. 59–76.